Tortop, H. S., Kandemir, B., Kaya, Ö. E., Demir, F. (2014). Öğretmen adaylarının zihin engelli birey kavramına yönelik algıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(Özel Sayı)*, 307-322.

Geliş Tarihi:10.01.2014 Kabul Tarihi: 16.12.2014

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ZİHİNSEL ENGELLİ BİREY KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI*

Hasan Said TORTOP**
Büşra KANDEMİR***
Ömer Ensar KAYA***
Fazilet DEMİR***

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının zihinsel engelli birey kavramına ilişkin algılarının ortaya çıkarılmasıdır. Araştırmanın çalışma grubu, araştırmaya gönüllü olarak katılan, 2012-2013 öğretim yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Sınıf, Okul Öncesi, Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümlerinde öğrenim gören 2., 3. ve 4. sınıftaki 29 öğretmen adayıdır. Araştırma nitel bir çalışmadır. Öğretmen adaylarının "zihinsel engelli birey" hakkındaki algılarını ve bilgi düzeylerini belirlemek için iki açık uçlu soru sorulmuştur. Ayrıca, zihinsel engelli bireyi bulunduğu ortamda resmetmeleri istenmiştir. Verilerin analizinde frekans, yüzde hesaplamaları ve nitel yöntemler arasında yer alan içerik analizi çözümleme tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların "Zihin engelli birey deyince aklınıza ne geliyor" sorusuna verdikleri yanıtların içerik analizi sonucunda 11 farklı tema oluşmuştur. İlk beş sırada yer alan temaların; "Yaşamak için başkalarına muhtaç olan birey", "Zihin gelişimleri geri olan birey", "Sosyal yaşantısı engellenmiş birey", "Bir takım becerileri yerine getiremeyen birey", "İlgiye ihtiyacı olan birey" şeklinde olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Zihinsel engelli birey, öğretmen adayı, algı

PROSPECTIVE TEACHERS' PERCEPTIONS ON THE CONCEPT OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUAL

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the perceptions of prospective teachers about the concept of mentally disabled individual. The study group consists of 29 volunteer prospective teachers who are at the departments of Classroom Teaching, Pre-School Teaching, Turkish Language, Maths, Social Sciences and Science Teaching at Bulent Ecevit University Faculty of Education in 2012-2013 educational year. It is a qualitative study. To determine the perceptions of prospective teachers about "mentally disabled individual" two open-ended questions have been asked. Besides, they have been asked to draw the mentally disabled individual in their own environment. In the analysis of data: frequency, percentage and content analysis techniques were used. At the end of the content analysis of the participants' answers to the question of "What do you understand about the mentally disabled individual?" 11 different themes were determined. The first five themes are "Individual who needs a person for living", "Individual who are mentally development disability", "Individual whose social life is handicapped", "Individual lacking some skills", "Individual who needs care".

Keywords: mentally disabled individual, prospective teacher, perception

---

* Bu çalışmanın bir bölümü 21.Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç.Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, Özel Eğitim Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: hasansaid@yahoo.com

*** Lisans Öğrencisi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zihin Engelliler Öğretmenliği Bölümü

1. GİRİŞ

Zihin engelli bireyin tanımı hakkında birden çok tanım olması yanında bu tanımlar bazı ortak noktalarda birleşmektedir. Amerikan Zekâ Geriliği Birliği (AAMR) zihinsel yetersizliği, zihinsel işlevlerde önemli derecede normalin altında olma durumu olarak tanımlamaktadır (Luckasson ve ark., 2002). Normalin altında yer alma durumun belirlenmesinde zekâ testlerinden (WISC-R, Standford-Binet gibi) yararlanılmaktadır. Bu test sonuçlarında ortalama zekâ bölümü 100 kabul edilmektedir. Ortalama puanın iki standart sapma aşağısında yer alan grup zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak birçok otorite tarafından kabul edilmektedir (Diken, 2010). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ise zihin engelli birey; "zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan birey" olarak tanımlanmıştır (MEB, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006).

Zihinsel engelli bireylerin eğitimi ile ilgilenen öğretmenler, özel eğitim öğretmenleridir. Bu öğretmenler, yetersizliği olan öğrencilere destek hizmetleri sunan, onlara eğitim veren uzman personellerdir. Özel eğitim öğretmenleri, sadece belli bir engel grubuyla çalışabileceği gibi diğer (hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler, öğrenme güçlüğü olan bireyler vb.) engel gruplarıyla da çalışabilirler.

Türkiye'de zihin engelli bireylerin eğitimine ilişkin ilk çalışmalar 1950'li yılların başında Ankara'da başlamıştır (Sucuoğlu, 2009). İlk kez sınıf öğretmeni olarak özel eğitim öğretmeni yetiştirme uygulamalarına 1983 yılında Anadolu Üniversitesinde açılan Özel Eğitim Bölümü ile başlanmıştır (Diken, 2010). Türkiye'de eğitim fakültelerinde özel eğitim bölümünde öğrenim gören öğrencilere özel eğitim, uygulamalı davranış analizi, günlük yaşam ve sosyal beceri öğretimi, bireyselleştirilmiş eğitim planları ve öğretimin bireyselleştirilmesi, beceri ve kavram öğretimi gibi dersler verilmektedir. Özel eğitime giriş dersi diğer bölümlerde (Fen ve teknoloji, matematik, okulöncesi gibi) öğrenim gören öğretmen adaylarına 3. ya da 4. sınıfta zorunlu ders olarak verilmektedir.

Algı; psikoloji ve bilişsel bilimlerde duyusal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi olarak açıklanmaktadır. Zihinsel engelli bireyler hakkında algılar, alınan eğitim, yaşanan deneyimler sonucunda oluşmaktadır. Bu bireyler hakkındaki algılar, bu bireylere yönelik tutumları da etkilemektedir. Özel eğitim gereksinimi olan bireylere ilişkin tutumların ise onların eğitimleri ve gelişimlerine ilişkin etkisine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (Çulhaoğlu, 2009; Tortop, 2012; Eratay ve Eldeniz-Çetin, 2013; Sezer, 2011; Aslan ve Şeker; 2011).

Yapılan çalışmalarda engelli bireylere ilişkin küçük yaştaki çocukların negatif tutumda olduğu görülmüştür. Lise ve üniversite döneminde ya da yetişkinliklerinde de bu durum devam edebilmektedir. Bilhassa ergenlik döneminde bireylerin, engelli bireylere karşı oluşturacakları algılar ömürleri boyunca sürecektir. Erkek bireylerin kızlara göre daha fazla negatif tutum içerisinde oldukları araştırma sonuçları arasındadır (Lindsey, Panek ve Jungers, 2008). Bireylerde oluşan zihin engelli birey hakkındaki yanlış ve olumsuz algılarının düzeltilmesi oldukça önemlidir. Bilhassa bu çocuklara eğitim verecek olan öğretmen adaylarının algılarının lisans eğitimi dönemlerinde farklı eğitim programları, konferans ve seminerler yolu ile doğru ve olumlu şekilde olması sağlanmalıdır.

Özel eğitim alanında öğretmen eğitimlerinin kalitesinin artırılması oldukça önemlidir. Bu yüzden, lisans eğitiminde verilen eğitimin kalitesi incelenmesiyle ilgili araştırmalar artırılmalıdır. Özel eğitim öğretmenlerinin alanları ve gelecekteki meslekleri ile ilgili kendilerini ifade etmeleri için projektif testlerin kullanıldığı çalışmalara literatürde rastlanmaktadır (Regev, ve Ronen, 2012). Bu testler, bireyin kendi resmini çizmesi şeklinde kullanılan testlerdir (Hamama ve Ronen, 2009). Bunun dışında yine çizim ile öğrencilerin herhangi bir alan ve meslek ile ilgili algılarının belirlenmesi çalışmaları da mevcuttur. Bunlardan biri de "Draw a Scientist Test" yani "Bir Bilim İnsanı Çiz" testidir (Chambers, 1983). Çizim ile bireylerin algıları, tutumları ve bakış açılarının belirlenmesi bilimsel araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Farklı hastalık türlerine ilişkin olarak çizim çalışmalarının yapılması ve bunlara ilişkin algıların belirlenmesi şeklinde de araştırmalar bulunmaktadır (Harrower, Thomas ve Altman, 2009). Çizim ile yapılan çalışmalar özel eğitim öğretmenlerinin tutum, davranış ve bakış açılarının belirlenmesinde oldukça önemli katkılar sunmaktadır (Regev, ve Ronen, 2012).

Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireye ilişkin algıları, tutumları ve bakış açıları, aldıkları eğitimden etkilenmektedir. Araştırmalar, öğretmen ve öğretmen adaylarının özel eğitim ile ilgili bilgi düzeyleri, farkındalık ve özyeterliklerini artıcı eğitimlerin verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında verilecek eğitimin niteliği de elbette önemlidir. Özel eğitim ile ilgili teorik bilginin yanında uygulamaların da yer alması, arzu edilen algı ve tutumun yaratılmasında etkili olacaktır (Bender, Vail, ve Scott, 1995; Johnson, 2001).

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının lisans dönemlerinde "zihinsel engelli birey" hakkındaki algılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Öğretmen adaylarının zihin engelli birey kavramına ilişkin sahip oldukları algıları belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomonolojik (olgubilim) desen kullanılmıştır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2012–2013 akademik yılında Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi'nde Okul Öncesi, Fen Bilgisi, İlköğretim Matematik, Sosyal Bilgiler, Sınıf ve Türkçe Öğretmenliği Bölümlerinde öğrenim gören her bölüme ortalama 10 gönüllü öğretmen adayına görüşme formu verilmiştir. Bu görüşme formları incelenmiştir. İncelenen bu görüşme formları içerisinde (soruları titizlikle yanıt veren, engelli birey resmini çizen) 29 öğretmen adayına ait görüşme formu değerlendirmeye alınmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Görüşme Formu: Öğretmen adaylarının zihinsel engelli kavramına ilişkin sahip oldukları algıları ortaya çıkarmak için "Zihinsel engelli birey deyince aklınıza ne geliyor? Açıklayınız.", "Zihinsel engelli bireylerin eğitimi hakkında bilgi düzeyiniz ne durumdadır?" şeklinde iki açık uçlu soru sorulmuştur. Bu sorular görüşme formu haline getirilmiştir. Ayrıca, "bir zihinsel engelli birey ve bulunduğu ortam resmetmeleri" istenmiştir.

Çizim: Bu veri toplama aracı, öğretmen adaylarına verilen bir kâğıda "Bir zihinsel engelli birey ve bulunduğu ortamı" çizmeleri istenerek elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Görüşme formundan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak veriler kodlanmış, sonra bunlar sınıflandırılmıştır. Belirlenen kodlara göre temalar oluşturulmuştur. Temaların frekans ve yüzdesi tablolar halinde verilmiştir. Temalara ilişkin öğretmen adaylarında doğrudan alıntılar verilmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2011). Ayrıca, öğretmen adaylarının "zihinsel engelli birey ve bulunduğu ortam"la ilgili resimleri içerik analizine tabi tutulmuştur. Resimlerdeki objelerin frekansı tablo halinde verilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

3.1.Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Birey Kavramı Hakkındaki Algıları

Öğretmen adaylarının "Zihinsel engelli birey deyince aklınıza ne geliyor?" diye sorusuna içerik analizi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.
Öğretmen Adaylarının "Zihinsel Engelli Birey Kimdir" Soruna Verdikleri Yanıtların İçerik Analizi

Tema: Zihinsel Engelli Bireyin Anlamı	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Kategori 1: Yaşamak İçin Başkalarının Yardımına Muhtaç Olan Birey	9	31,03
Kategori 2: Zihinsel Gelişimi Geri Olan	4	13,79
Kategori 3: Birtakım Becerileri Yerine Getiremeyen Birey	3	10,34
Kategori 4: Sosyal Yaşantısı Engellenmiş Olan Birey	3	10,34
Kategori 5: İlgiye İhtiyacı Olan Birey	3	10,34
Kategori 6: Algılama Güçlüğü Çeken Birey	2	6,89
Kategori 7:Çaresizlik İçerisinde Olan Birey	1	3,44
Kategori 8: Yetersiz Olan Birey	1	3,44
Kategori 9: Yapısal Olarak Farklı Olan Birey	1	3,44
Kategori 10: Geliştirilebilir Bir Yeteneğe Sahip Birey	1	3,44
Kategori 11: Kalıtsal Bir Engele Sahip Birey	1	3,44

Tablo 2'de görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu tarafından geliştirilen ilk beş kod incelendiğinde sırasıyla; "Yaşamak için başkalarına ihtiyaç duyan birey" %31,03 (9 öğretmen adayı), "Zihin gelişimi geri olan birey" %13,79 (4 öğretmen adayı), "Birtakım becerileri yerine getiremeyen birey" %10,34 (3 öğretmen adayı), "İlgiye ihtiyacı olan birey" %10,34 (3 öğretmen adayı), "Sosyal yaşantısı engellenmiş olan birey" %10,34 (3 öğretmen adayı) şeklinde kodlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca elde edilen sonuçlar içerisinde "Zihinsel engelli birey" deyince öğretmen adaylarından bazılarının zihinsel engelli bireyi "Çaresizlik içerisinde olan birey" şeklinde, zihinsel engeli de "Kalıtsal bir engel olarak" tanımladıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının "zihin engelli birey" kavramı hakkındaki betimleri ile görüşlerinin içerik analizi ile oluşan kategoriler ve aşağıda kategorilere ilişkin öğretmen görüşlerinde alıntılar verilmiştir.

3.1.1. Kategori 1: Yaşamak İçin Başkalarının Yardımına Muhtaç Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, yaşamasında bir başkasına gereksinim duyan birey olarak kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Zihinsel engelli bireyler yardıma muhtaç, topluma kazandırılması gereken kişilerdir. Özel eğitimle bu bireyler topluma kazandırılabilir." (Öğrt.Adayı-4)* şeklinde tanımlamıştır. *" Kendi başına hayatını sürdüremeyen, diğer insanların yardımına muhtaç olan bireyler" (Öğrt.Adayı-28),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.2. Kategori 2: Zihinsel Gelişimi Geri Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, zihinsel gelişiminin geri olması durumunu göz önüne alarak kurmuşlardır Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Zihinsel gelişimi normal bireylere göre daha yavaş veya geri olan bireylerdir diye düşünüyorum" (Öğrt.Adayı-23)* diye açıklamıştır. *"Beyin gelişimini tamamlayamayan veya kaza gibi istenmedik durumlar sonucu beynini yeteri kadar kullanamayan kişiler geliyor aklıma. IQ seviyesi normal bir insanınkinden düşüktür" (Öğrt.Adayı-29),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.3. Kategori 3: Bir Takım Becerileri Yerine Getiremeyen Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, bir takım becerileri yerine getirememe durumu üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *Bazı becerileri yerine getiremeyen, problem çözmede yetersiz bir kişi geliyor" (Öğrt.Adayı-21),* şeklinde açıklamıştır.

3.1.4. Kategori 4: Sosyal Yaşantısı Engellenmiş Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, sosyal yaşantının kısıtlanması durumu üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Çevresel ve sosyal faktörlerden kopmuş bir birey aklıma geliyor. Söylediğimiz kelimeleri tam manasıyla algılamadığını düşünüyorum, bunu düşünerek umursamaz davranıp küçümsenen insanlar olarak düşünüyorum" (Öğrt.Adayı-18),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.5. Kategori 5: İlgiye İhtiyacı Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, ilgiye gereksinim duymaları üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Yardıma, sevgiye, ilgiye muhtaç bir bireyi karşılar" (Öğrt.Adayı-6),* şeklinde açıklamıştır.

3.1.6. Kategori 6: Algılama Güçlüğü Çeken Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, algılamadaki güçlük yaşamaları durumu üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Zihinsel engelli birey deyince aklıma gelen şey, bireyin rutin yaşantısında, eğitim–öğretim faaliyetlerinde, sosyal yaşantısında engelleyen algılama güçlüğü çeken birey" (Öğrt.Adayı-25),* şeklinde tanımlamıştır. *Algılama düzeyi düşük olan, yaşıtlarına göre bir konuyu geriden takip eden bir kişi aklıma geliyor" (Öğrt.Adayı-13),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.7. Kategori 7: Çaresizlik İçerisinde Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, çaresizlik içinde bulunma durumları üzerine kurmuşlarıdır. Bu kategori ile ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Zihinsen engelli birey deyince özellikle bizim ülkemizde aklımıza ilk olarak direkt çaresizlik geliyor, zihinsel engelli birey için yapılan etkinliklerde çok kısıtlı, normal insanlar gibi düşünemeyen farklı dünyaları olan insanlardır." (Öğrt.Adayı-11),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.8. Kategori 8: Yetersiz Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, yetersizlik durumları üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Normal bireylerin yapabildiği bazı basit eylemleri uygun düzenlenmeyen yapıdan dolayı gerçekleştiremeyen bireylere denir" (Öğrt.Adayı-7),* şeklinde açıklamıştır.

3.1.9. Kategori 9: Yapısal Olarak Farklı Olan Birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, yapısal olarak farklı olma durumları üzerine kurmuşlardır Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Yapısal olarak farklılıkları akla geliyor" (Öğrt.Adayı-24),* şeklinde tanımlamıştır.

3.1.10. Kategori 10: Geliştirilebilir bir yeteneğe sahip birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, yeteneklerinin geliştirilebilir olma durumu üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Geliştirilebilir bir yetenek diyebilirim. Engelden ziyade farklı bir yetenek olduğunu düşünüyorum. Fırsat verilmesi ve geliştirilmesi için emek sarf edilmesi gerektiğine inanıyorum" (Öğrt.Adayı-8),* şeklinde açıklamıştır.

3.1.11. Kategori 11:Kalıtsal bir engele sahip birey

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireyle ilgili betimlerini, engelin kalıtsal olma durumu üzerine kurmuşlardır. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Doğuştan kaynaklı olarak meydana gelen kalıtsal bir engeldir" (Öğrt.Adayı-3),* şeklinde tanımlamıştır.

3.2. Öğretmen Adaylarının Zihinse Engelli Bireylerin Eğitimi Hakkında Bilgi Düzeyleri

Öğretmen adaylarına "Zihinsel engelli bireylerin eğitimi hakkında bilgi düzeyiniz ne durumdadır" diye sorulmuş ve elde edilen yanıtların içerik analizi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.
Öğretmen Adaylarının Zihin Engelli Bireylerin Eğitimlerine İlişkin Bilgi Düzeylerine İlişkin Yanıtlarının İçerik Analizi

Tema: Zihinsel Engelli Bireyin Eğitimine İlişkin Bilgi Düzeyi	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Kategori 1: Yeterli bilgi düzeyinde olma durumu	0	0
Kategori2: Kısmen yeterli bilgi düzeyinde olma durumu	15	51,72
Kategori3: Yetersiz bilgi düzeyinde olma durumu	14	48,28

Tablo 3'te görüldüğü üzere öğretmen adaylarının hiçbiri bilgi düzeyinin yeterli olduğunu düşünmemektedir. %51,72'lik kısmı (15 öğretmen adayı) kısmen bu konu da bilgiye sahip olduklarını ve bu konu da kendilerini geliştirmeleri gerektiğini düşünmekteler. Katılımcı öğretmen adaylarının %48,28'i ise yetersiz bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir.

3.2.1. Kategori 1: Yeterli bilgi düzeyinde olma durumu

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireylerin eğitimleri ile ilgili bilgi düzeylerini yeterli bulmaktadırlar. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

Görüşme yapılan hiçbir öğretmen adayı bu konu ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olduğunu belirtmemiştir.

3.2.2. Kategori 2: Kısmen yeterli bilgi düzeyinde olma durumu

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireylerin eğitimleri ile ilgili bilgi düzeylerini kısmen yeterli bulmaktadırlar. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Pek fazla bir bilgiye sahip değilim fakat o bölümü okuyan arkadaşlardan öğrendiğimiz birkaç hastalık ve etrafta gördüklerim izlenim edindiğim kadar" (Öğrt.Adayı-5)* bilgiye sahip olduğunu anlatmıştır. *"Özel eğitim için birkaç konferans ve seminere gittim özel eğitim konusunda kitaplar okudum. Ama yine de tam olarak ne yapacağım konusunda bilgi sahibi değilim" (Öğrt.Adayı-10),* şeklinde açıklamıştır.

3.2.3. Kategori 3:Yetersiz bilgi düzeyinde olma durumu

Bu kategoride öğretmen adayları, zihin engelli bireylerin eğitimleri ile ilgili bilgi düzeylerini yetersiz bulmaktadırlar. Bununla ilgili olarak öğretmen adayları;

> *"Yeterli düzeyde olduğunu düşünmüyorum, bilgisizim" (Öğrt.Adayı-12). "Kötü, buna yönelik hiçbir eğitim almadık" (Öğrt.Adayı-16). "Çok yetersiz olduğunu düşünüyorum" (Öğrt.Adayı-28). "Herhangi bir bilgim yok. Toplum olarak bilgisiziz. Bu konu da bizim de yardıma bilinçlendirilmeye ihtiyacımız olacak. Eğer eğitim fakültesinde bu bölümde okuyan arkadaşlarımız olmasa bu konu da neler yapıldığını hiçbir zaman öğrenemeyecektik." (Öğrt.Adayı-1),* şeklinde açıklamıştır.

3.3. Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Birey ve Bulunduğu Ortamla İlgili Çizimleri

Öğretmen adaylarından "Bir zihinsel engelli birey ve bulunduğu ortamı" resmetmeleri istenmiştir. Çizdikleri resimlerdeki objelerin frekans ve yüzdeleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.
Öğretmen Adaylarının "Bir Zihinsel Engelli Birey Ve Bulunduğu Ortam Çizmeleri İstendiğinde En Çok Çıkan İmajların Frekans Ve Yüzdeleri

İmajlar	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Oyun Oynayan Çocuklar	6	12,76
Ağlayan Engelli Birey	5	10,63
Tekerlekli Sandalye	4	8,51
Sınıf Ortamı	4	8,51
Ders Yapan Çocuklar	3	6,38
Yol	3	6,38
Zincir	3	6,38
Ağaç	2	4,25
Sandalye	2	4,25
Öğretmen	2	4,25
Yiyecek İçecek	2	4,25
Demir Kafes	2	4,25
Merdivenler	2	4,25
Trafik Lambası	1	2,12
Elele Tutuşan Çocuklar	1	2,12
Kızın Saçını Çeken Engelli Birey	1	2,12
Dünya	1	2,12
Girdap	1	2,12
Kalp- Kanat	1	2,12
Gözlük- Baston	1	2,12

Tablo 4'te görüldüğü üzere öğretmen adaylarının çizdiği resimlerden elde edilen 20 imajın frekansı ve yüzdesine bakıldığında en çok ortaya çıkan beş imaj; oyun oynayan çocuklar (6 öğretmen adayı), ağlayan engelli birey (5 öğretmen adayı), sınıf ortamı ve tekerlekli sandalye (4 öğretmen adayı), ders yapan çocuklar, yol, zincir (3 öğretmen adayı) şeklindedir.

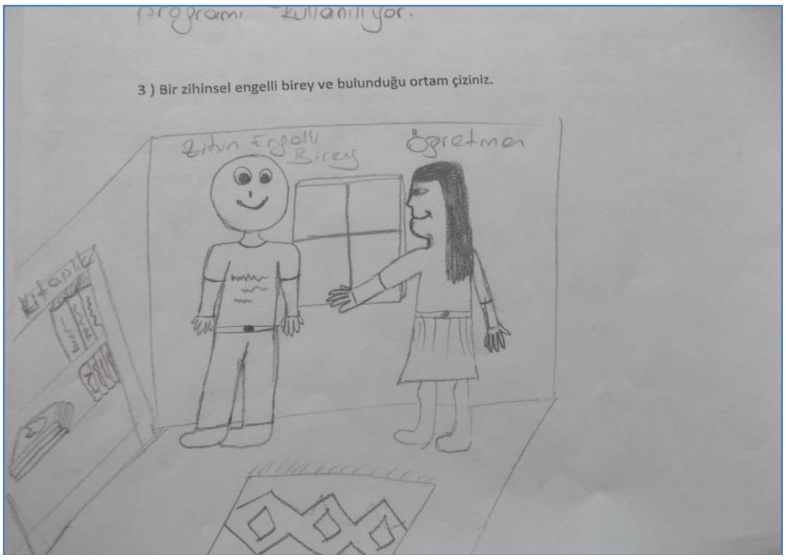
Resimlerden ortaya çıkan gizli kodlamaların (imajların anlamlarının) frekans ve yüzdeleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.
Öğretmen Adaylarının "Bir Zihinsel Engelli Birey Ve Bulunduğu Ortam Çizmeleri İstendiğinde Ortaya Çıkan Gizli Kodların Frekans Ve Yüzdeleri

Gizli Kodlar	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Dışlanmışlık	10	34,48
Yalnızlık	7	24,13
Çevresel Düzenlemeler	5	17,24
Engelli Bireyi Kabul	4	13,79
İletişim Bozukluğu	2	6,89
Girdap	1	3,44

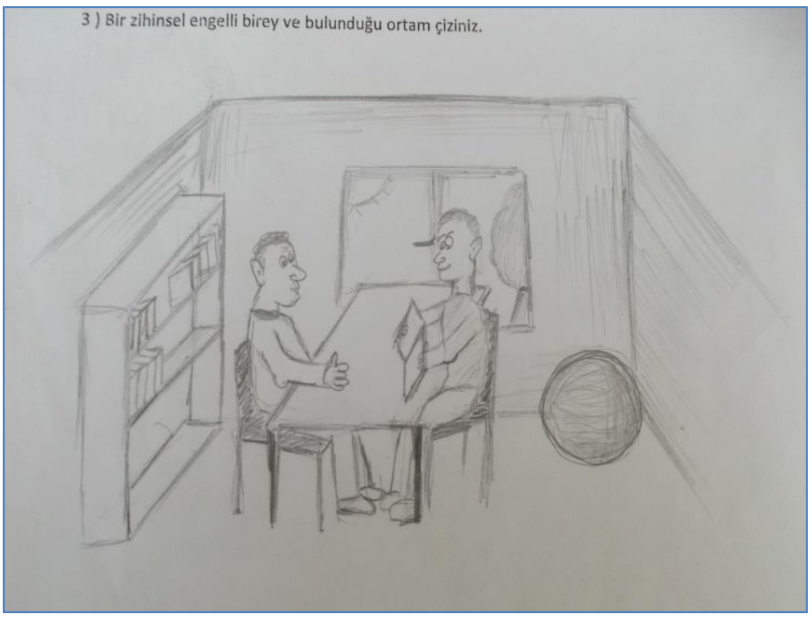
Tablo 5'te görüldüğü üzere öğretmen adaylarının çizdiği resimlerden elde edilen imajlardan 6 gizli kod bulunmuştur. Bu gizli kodlar "Dışlanmışlık" (10 öğretmen adayı), "Yalnızlık" (7 öğretmen adayı), "Çevresel düzenlemeler" (5 öğretmen adayı), "Engelli bireyi kabul" (4 öğretmen adayı), "İletişim bozuklukları" (2 öğretmen adayı), "Girdap" (1 öğretmen adayı) şeklinde oluşmuştur.

Öğretmen adaylarının çizdikleri resimlere ilişkin örnekler;

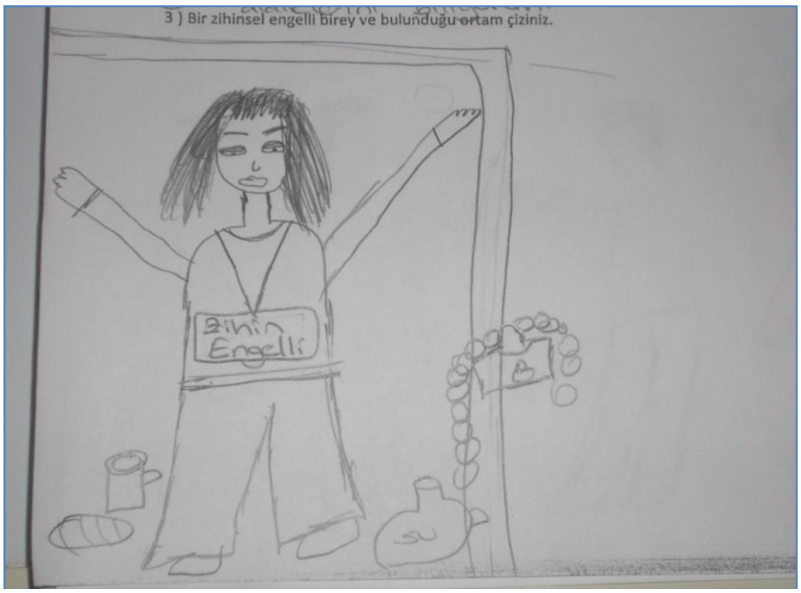
Resim 1.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-21)*

Resim 1'de görüldüğü üzere; zihin engelli bir birey, öğretmen, kitaplık, sınıf ortamı ve halı imajları bulunmaktadır. Bu resmin gizli kodu engelli bireylerin kabulünün çok da zor olmadığıdır. Sevgi ile yaklaştığımızda her zaman olumlu sonuçlar elde edebiliriz.

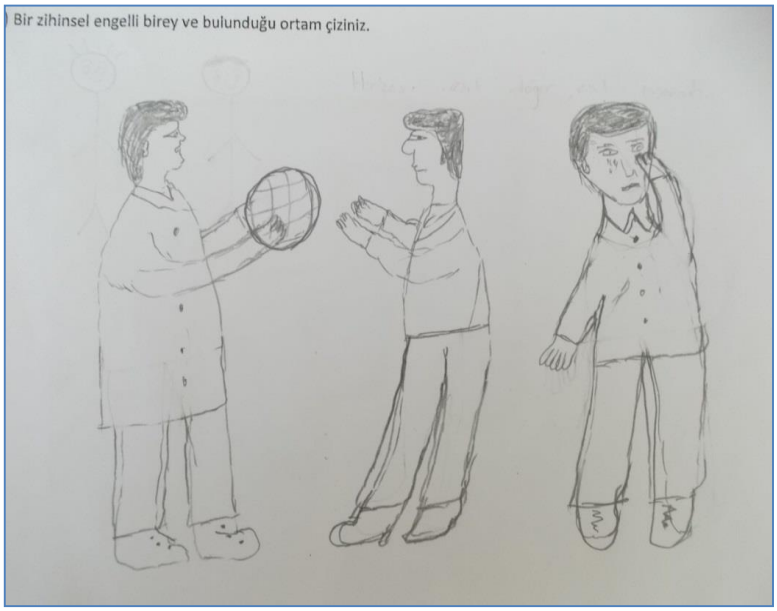
Resim 2.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-29)*

Resim 2'de görüldüğü üzere zihin engelli birey, öğretmen, top, sınıf ortamı, masa, sandalye, kitap, kitaplık imajları bulunmaktadır. Bu resmin gizli kodu ise; engelli bireylere kabulü olarak düşünülebilir. Uygun eğitim verildiğinde onlar da ilerleme kaydedebilirler.

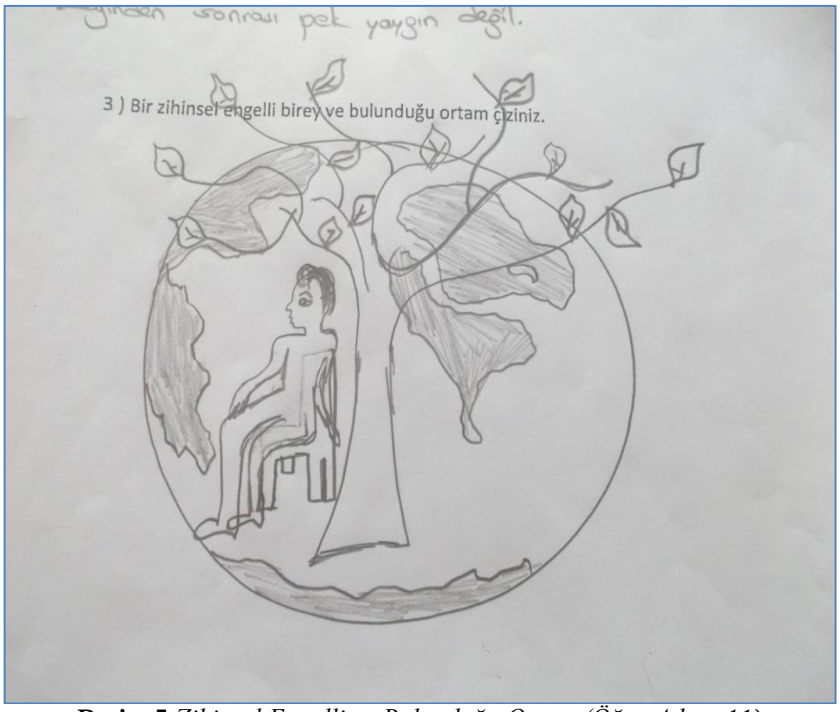
Resim 3.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-27)*

Resim 3'te görüldüğü üzere; zincir, zihin engelli birey, ev, yiyecek ve su imajları bulunmaktadır. Bu Resmin gizli kodu ise; engelli bireylerin dışlanması şeklinde düşünülebilir. Ailelerinin bazılarının çocuklarından utanması ve onları toplumdan kaçırarak eve kapatmaları ve çoğu zamanda insanlık dışı bir muamele gösterdikleri bilinmektedir.

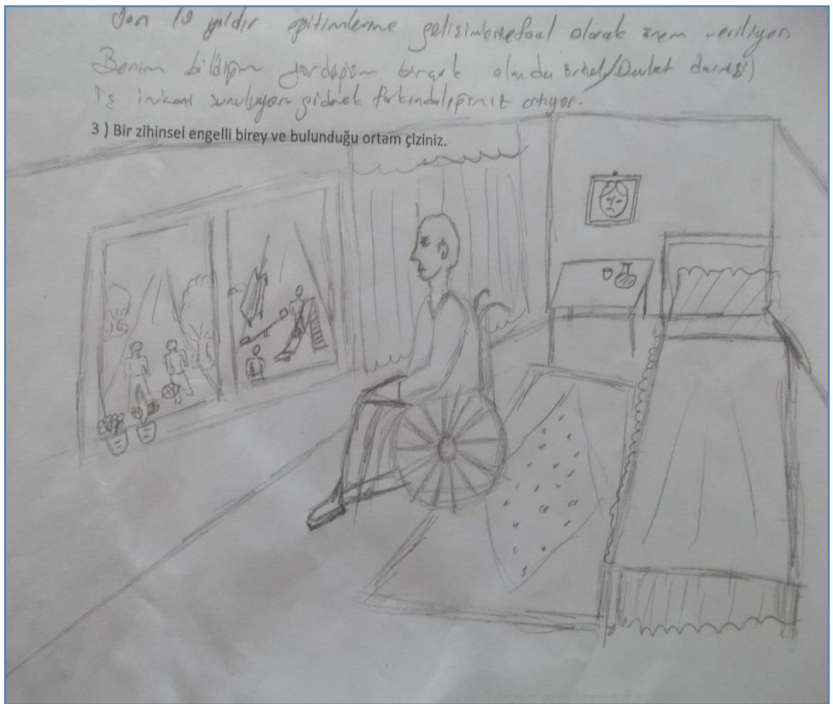
Resim 4.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-28)*

Resim 4'te görüldüğü üzere; ağlayan engelli birey ve oyun oynayan çocuklar imajlarına rastlanmaktadır. Bu resimdeki gizli kodlama; dışlanmışlık olarak düşünülebilir. Engelli bireylerin akranları tarafından oyunlara alınmaması arkadaşlık kurmak istememeleri onlara farklılıklarından dolayı önyargılı yaklaşmalarını anlatmaktadır.

Resim 5.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-11)*

Resim 5'te görüldüğü üzere; dünya, ağaç, engelli birey ve sandalye imajları bulunmaktadır. Bu resmin gizli kodu; yalnızlık olarak düşünülebilir. Engelli bireylerin toplumda yokmuş gibi davranılmaları, onları görmezden gelmemiz onları kendi içlerinde bir dünyaya hapsetmemize neden olmaktadır.

Resim 6.*Zihinsel Engelli ve Bulunduğu Ortam (Öğrt. Adayı-18)*

Resim 6'da görüldüğü üzere; tekerlekli sandalye, engelli birey, dışarıda oynayan çocuklar imajlarına rastlanmaktadır. Çizilmesi istenilen resimde zihin engelli birey figüründen ziyade fiziksel engelli bir birey görmekteyiz ama nerdeyse engellilerde olduğu gibi bu resimdeki engelli bireyde yalnızlık yaşamaktadır. Bu resmin gizli kodu da yine bir önceki gibi yalnızlık olarak düşünülebilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylere ve zihin engelli bireylerin eğitimlerine yönelik bilgi eksiklikleri nedeniyle "zihinsel engelli birey" kavramına ilişkin algılarında yanlışlıklar ve farklılıklar olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda, "zihinsel engelli birey" kavramına ilişkin öğretmen adaylarının betimlemeleri on bir kategoride ele alınmıştır. Bu kategorilere dikkat edildiğinde, "yaşamak için başkalarına muhtaç olma" durumu en fazla sıklıkla ele alınmıştır. Özel eğitim, özel eğitim gereksinimi olan bireylerin bağımsız yaşama becerilerinin geliştirilmesi hedeflemektedir. Yani, özrün engele dönüşmemesi için özel eğitim verilmektedir. Bu durum öğretmen adaylarının özel eğitimin temel çıkış noktasıyla ilgili algılamalarındaki sorunlu durumu ortaya koymaktadır. "Geliştirilebilir yeteneğe sahip birey" tanımlamasında frekans düşüklüğü de bu noktada bunu doğrulayıcı olarak gösterilebilir. Bunun yanında zihin engelli birey için, çaresizlik içinde olma ve sosyal yaşantıdan yoksun olma gibi kategorilerin ortaya çıkması, ayrıca öğretmen adaylarının çizimlerinde de en çok ortaya çıkan temanın "dışlanmışlık" olması durumu birbirini destekler niteliktedir. Öğretmen adayları, zihin engelli bireyler hakkında asosyal ve dışlanmışlık içerisinde olmaları şeklindeki baskın bir algıya sahiptirler. Bu durum sadece öğretmenler, öğretmen adayları perspektifinden değil, toplumun algısı açısından da paralellik göstermektedir (Aslan ve Şeker, 2011).

Yapılan araştırmada öğretmen adaylarından hiçbirinin özel eğitim ile ilgili yeterli bilgi düzeyinde olduğunu belirtmemesi oldukça önemli ve düşündürücüdür. Öğretmen adaylarının yarısı yetersiz bilgi düzeyinde, yarısı ise kısmen yeterli bilgi düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının özel eğitimin temel ilkeleri ile çelişen bakış açılarının nedeni, onların bu alandaki eğitim yetersizlikleri olabilir (Loreman, Deppeler ve Harvey, 2005). Eğitim fakültelerinde sadece son sınıfta 2 saat teorik olarak "Özel Eğitim" dersi verilmektedir. Bu derslerde öğretmen adaylarında "zihinsel engelli birey" hakkında var olan kavram yanılgılarının giderilmesi gereklidir. Öğretmenlerin özel eğitim gereksinimi olan bireylerin eğitimlerine ilişkin tutumları, bu alanda aldıkları derslerin artması ile olumlu olarak artmaktadır (Bender, Vail, ve Scott, 1995). Alınan ders sayısı ve saati ile bir çalışma ise Leyser ve Tappendorf's (2001) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, hiç özel eğitim dersi almayan, 1-2 saat ve 3-6 saat özel eğitim dersi alan öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını incelemiştir. 3-6 saat ders alan öğretmen grubunda en yüksek olumlu tutum belirlenmiştir. Elbette, öğretmen adaylarının özel eğitim ile ilgili almış oldukları eğitim salt ders saati üzerinden değerlendirilmemektedir. Bunun yanında verilen bu eğitimin teorik ya da uygulamalı olması da öğretmen adaylarının özel eğitim ile ilgili farkındalık ve yeterliklerini etkileyecektir. Benzer şekilde, Lindsey ve diğer. (2008) olumsuz algıların eğitimsel farkındalık programları yoluyla geliştirilebileceğini belirtmektedir. Çalışmasında lise öğrencilerinin zihinsel geriliği olan bireylere ilişkin nötral bir tutumun olduğunu bulmuştur. Bu tutumun olumsuz olmamasına rağmen, olumlu yöne çevirmek için eğitimsel programların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Giavrimis (2012) öğretmenlerin, engel grupları içerisinde önemli bir çoğunluğunu oluşturan zihinsel engelli bireylere karşı öğretmenlerin genel olarak olumlu tutumda olduklarını belirlemiştir. Öğretmen eğitiminde, zihinsel engelli bireylerle ilgili pedagojik eğitimin daha iyi bir şekilde verilmesi, öğretmenlerin daha duyarlı hale getirilmesi önerilerinde bulunmuştur. Regev ve Ronen, (2012) Arap ve İsrailli özel eğitim öğretmen adaylarına meslekleri hakkında çizimler yaptırmışlardır. Burada kendi uzmanlıkları ile ilgili olumlu tutumda olduklarını gösterir imajlar ortaya koydukları bulunmuştur. Bu durumla ilgili olarak özel eğitim öğretmen adaylarının idealist yaklaşım ya da bakış açısı içerisinde olanları olduğu belirlenmiştir. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin hayatına katkı sunmak için meslekleri ile ilgili olumlu tutumda olmaları bulgusu eğitimlerinin kalitesi hakkında da fikir verici olabilir. Yaptığımız çalışmada da öğretmen adaylarının "Zihin engelli birey ve bulunduğu ortam" temalı çizimlerinde öğretmen imajını görmek mümkündür. Örneğin Öğretmen Adayı-21 çiziminde öğretmenin el uzatması ve Öğretmen Adayı-29 çiziminde eğitim vermesi şeklindeki çizimler, öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerin eğitimlerine yönelik olumlu tutumlarını yansıtmaktadır. Ancak, bunun yanında "yalnızlık, dışlanmışlık" içeren çizimlerin ise öğretmen adaylarının "zihinsel engelli bireye" ilişkin toplumsal bakıştaki olumsuz durumu betimlemeye çalıştıklarını göstermektedir.

Bu çalışmada, öğretmen adayların çizdikleri resimler ve tanımlamalar sonucu ortaya çıkan algılamalarında, zihinsel engelli bireye ve eğitimlerine bakışları açısından çok olumlu algılarının olduğu söylenemez. Örneğin bir öğretmen adayının zihin engelli bireyleri, "Çaresiz bireyler" olarak tanımlaması düşündürücüdür. İleride bu bireylere kaynaştırma yoluyla eğitim verebilme ihtimali olan bu öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireye ilişkin algılamalarının belirlenmesi verilecek eğitimlerin hangi içerikte olması gerektiği ile ilgili önemli ipuçları verebilir (Johnson, 2001). Yükseköğretim sisteminde ileride kaynaştırma uygulamasını yapacak olan branş öğretmenlerinin

yeterliklerini artırıcı eğitimin etkili bir şekilde verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Eğitim fakülteleri branş öğretmenliği programlarındaki "Özel Eğitim" dersleri, teorik ve uygulamalı olarak yeniden tasarlanmalıdır. Bu derslere sadece alan uzmanlarının girmesi zorunluluğunun getirilmesi oldukça yararlı olabilir. Tüm bunların yanında, öğretmen adaylarının özel eğitim ile ilgili konferans, seminer gibi etkinliklere lisans eğitimleri sürecinde katılmaları teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). *Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği).* Sosyal Haklar Sempozyumu. 24-25 Ekim 2011. Kocaeli.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.,K., Akgün, Ö.,E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri,* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Çulhaoğlu, H. (2009). *Okulöncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen ve ebeveyn tutumları ile kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda akran ilişkilerinin incelenmesi*. Y.Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi. Adana.

Diken, İ. H. (2010). (Ed.) *Özel Eğitimi Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Bender, W., Vail, C., ve Scott, K. (1995). Teachers' attitudes toward increased mainstreaming: Implementing effective instruction for students with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities,* 28(2), 87-94.

Chambers, D.W. (1983). Stereotypic Images of the Scientist: The Draw-A-Scientist Test. *Science Education,* 67(2). 255-265.

Eratay, E. ve Eldeniz Çetin, M. (2013). Bolu ilindeki işverenlerin engelli çalışanlara yönelik tutumları. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi.* 21(4), 1681-1694.

Giavrimis,P.(2012).Trustandgreekteachers' attitudestowardsindividualswith an intellectualdisability. *AcademicResearch International, 2*(1), 357-365

Hamama, L., ve Ronen, T. (2009).). Drawing as self-report measurement. *Child and Family Social Work,* 14(1), 90-102.

Harrower, L., Thomas, C. B. ve Altman, A., (1975). Human figure drawings in a prospective study of six disorders: hypertension, coronay heart diease, malignant tumor, suicide, mental ilness, aand emotional disturbance. *Journal of Nervous and Mental Diease.* 161(3), 191-199.

Johnson, A. (2001). Attitudes towards mainstreaming: Implications for inservice training and teaching the handicapped. *Education,* 107, 229-233.

Leyser, Y. ve Tappendorf, K. (2001). Are attitudes and practices regarding mainstreaming changing? A case of teachers in two rural school districts. *Education,* 121, 751-760.

Lindsey, J.A.,Panek, P.E. veJungers, M.K. (2008). Collegestudenstperceptions of personswithintellectualdisability at threedifferent age. *Research in DevelopmentalDisabilities, 29*, 61-69.

Loreman, T., Deppeler, J.M., ve Harvey, D.H.P., (2005) *Inclusive Education: A practical guide to supporting diversity in the classroom,* Sydney: Allen & Unwin.

Luckasson, R.,Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Craig, E. M., Schalock, R. L., Snell, M. E.,Spitalnik, D. M., Spreat, S., veTassé, M. J. (2002). *Mentalretardation: Definition, classification, andsystem of supports*. Washington, DC: AmericanAssociation on MentalRetardation

MEB, *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, (2006).* 15 Ağustos 2013 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html sitesinden alınmıştır.

Regev, D., ve Ronen, T., (2012). The image of the special education teacher as reflected in drawings made by teachers in trainning Israel. *British Journal of Special Education.* 39(2), 71-79.

Sezer, F. (2009, Eylül). *Engellilere yönelik olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; deneysel bir uygulama*. 20.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş bildiri. Burdur.

Sucuoğlu, B. (2009). (Ed.) *Zihin engelliler ve eğitimleri*, Ankara: Kök Yayıncılık.

Tortop, H.S. (2012). Üstün yetenekli eğitime ilişkin tutum ölçeği adaptasyon çalışması. *Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(1),89-106.